

РОЗДІЛ 6 ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.16.25>

КОМУНІКАТИВНА ОСОБИСТІТЬ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

COMMUNICATIVE PERSONALITY OF THE INTERNET IN THE CONTEXT OF ENSURING THE INFORMATION SECURITY OF THE STATE

Іванчук К.В.,

*orcid.org/0000-0002-1260-6347**аспірантка IV року навчання кафедри східної філології
Київського національного лінгвістичного університету*

Стаття присвячена вивченню ролі людського фактора в епоху дослідження Інтернет-лінгвістики.

Забезпечення інформаційної безпеки можна визначити як комплекс заходів, що необхідний для досягнення такого стану інформаційного розвитку та захищеності особи, суспільства, держави, за якого сторонні інформаційні впливи не завдають суттєвої шкоди національним інтересам.

Завдання забезпечення інформаційної безпеки держави актуальні у сучасному суспільстві. У зв'язку з цим необхідно проводити багатовекторні дослідження мережі Інтернет, телекомунікаційних мереж та світового ринку інформаційних технологій та послуг.

У статті виконано короткий огляд публікацій щодо виникнення та вивчення у загальному мовознавстві лінгвістичних напрямів комунікації в мережі Інтернет.

Розглянуті поняття «мовна» та «комунікативна особистість». Визначено напрями поділу теоретико-гносеологічної моделі мовної особистості на три рівні. А також опрацьовано критерії виділення зазначених рівнів. Названі якісні ознаки мовної особистості в межах її трьох характеристик.

Вивчено питання комунікативної функції мовної особистості в комунікативній діяльності індивіда. На основі вивченого матеріалу зроблено висновок, що термін комунікативна особистість значно глибший за поняття «мовна особистість». У статті виокремлено три основні параметри, які становлять характеристики комунікативної особистості, а саме когнітивний, мотиваційний та функціональний.

Суттєвими характеристиками комунікативної особистості є властивість спостереження за своєю мовною свідомістю та усвідомлення не тільки цієї здатності, але й оцінювання самого факту такої свідомості. Розглянуто поняття віртуальної мовної особистості як значущої частини віртуальної культури.

У публікації зроблено висновок, що мовна поведінка – найважливіша характеристика мовної особистості у віртуальному спілкуванні. Рівень розвитку та вивчення складників Інтернет-лінгвістики є дуже важливою характеристикою, що слугує одним із базисів для моніторингу забезпечення інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: мовна особистість, комунікативна особистість, комунікативна функція мовної особистості, віртуальна мовна особистість, мовна поведінка.

The article is devoted to the study of the role of the human factor in the era of research of Internet linguistics.

Ensuring information security can be defined as a set of measures necessary to achieve a state of information development and security of the individual, society, state, in which external information influences do not cause significant harm to national interests.

The tasks of ensuring the information security of the state are relevant in modern society. Therefore, it is necessary to conduct multi-vector research on the Internet, telecommunications networks and the global market for information technology and services.

The article provides a brief overview of publications on the emergence and study of linguistics in general linguistics of communication on the Internet.

The concepts of linguistic and communicative personality are considered. The directions of division of the theoretical-epistemological model of the language personality on three levels are determined. The criteria of allocation of the specified levels are developed. The qualitative features of the linguistic personality are named within its three characteristics.

The question of the communicative function of the language personality in the communicative activity of the individual is studied. Based on the studied material, it is concluded that the term communicative personality is a much deeper concept than the linguistic personality. The article identifies three main parameters that make up the characteristics of a communicative personality, namely cognitive, motivational and functional.

Essential characteristics of a communicative personality are the ability to observe their language consciousness and awareness not only of this ability, but also to assess the very fact of such consciousness. The concept of virtual language personality as a significant part of virtual culture is considered.

The analysis concludes that language behavior is the most important characteristic of a language personality in virtual communication. The level of development and study of the components of Internet linguistics is a very important characteristic that serves as one of the bases for monitoring the information security of the state.

Key words: language personality, communicative personality, communicative function of language personality, virtual language personality, language behavior.

Сучасний рівень розвитку інформаційного суспільства є інформаційно-комунікативним середовищем, де мережа Інтернет та безліч комунікацій визначені його рушійними силами [2, с. 115]. В наш час завдання забезпечення інформаційної безпеки держави потребують всебічних багатовекторних досліджень. Глобалізація впливу мережі Інтернет, телекомунікаційних мереж, світового ринку інформаційних технологій та послуг, формування міжнародного інформаційного простору створюють умови для виникнення великого спектра загроз в інформаційній сфері. Стрімко зростаюча кількість незаконних втручань в інформаційний простір спрямована проти безпеки особистості, безперервного функціонування державних структур конкретної країни та міжнародної стабільності загалом.

В епоху розвитку та дослідження мови мережі Інтернет виникає актуальне питання вивчення ролі людського фактора. Ця постановка завдання отримала новий поштовх внаслідок гуманітаризації науки. У мовознавстві, психолінгвістиці, соціолінгвістиці постійно досліджуються питання значущості фактора індивіду в процесах виникнення та розвитку мови, вивчаються особливості індивідуальної мови та її соціальні відмінності.

Реалізація спектра комунікацій на базисі інформаційно-комунікативних технологій призвели до активного вивчення мови Інтернету та виникнення в загальному мовознавстві декількох лінгвістичних напрямів дослідження комунікації в мережі Інтернет. Найбільш ґрунтовні дослідження в цьому напрямі зроблені Л. Компанцевою [6], М. Сидорова [3] та Г. Трофімова [9] у своїх монографіях також розглянули проблеми вивчення лінгвістики мережі Інтернет.

Німецький дослідник Г. Ейгер сформулював 10 проблем, вирішення яких важливе для розвитку сучасної лінгвістики. У дев'ятому пункті він виокремив проблеми лінгвістики мережі Інтернет. Він наголосив, що важливо вивчати мову Інтернет-комунікації як другої віртуальної реальності [1, с. 104].

Завдяки цим дослідженням Інтернет-лінгвістику розглядають як окремий напрям мовознавства.

Мета статті – визначити роль людського фактора в процесі вивчення Інтернет-лінгвістики; роз-

глянути поняття «мовна особистість» та «комунікативна особистість»; дослідити суттєві характеристики комунікативної особистості.

Матеріали і методи досліджень. Найбільш систематично поняття «мовна особистість» розглянув Ю. Караулов. Мовна особистість описана як «сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення і сприйняття ним мовних творів (текстів), які розрізняють за: а) ступенем структурно-мовної складності, б) глибиною і точністю відображення дійсності, в) певною цільовою спрямованістю» [5, с. 167].

Теоретико-гносеологічна модель мовної особистості Ю. Караулова поділена на три рівні:

- 1) вербально-семантичний;
- 2) лінгвокогнітивний;
- 3) мотиваційний.

Критеріями названих рівнів є типові одиниці, а саме слова, узагальнені визначення – концепти та потреби комунікативної діяльності, а також взаємини між цими одиницями та стереотипи їх об'єднання у комплекси. Ця модель дозволяє вивчати різноманітні якісні ознаки мовної особистості в межах трьох суттєвих характеристик: 1) вербально-семантичної, або власне мовної; 2) когнітивної (пізнавальної); 3) прагматичної [5, с. 168].

Вербально-семантична характеристика складається із лексики особи, тобто всього запасу слів та словосполучень, якими вона користується в природній вербальній комунікації. Враховується не лише кількість лексем, але й правильне застосування вербальних засобів у відповідності до функціонально-стилістичних правил та норм соціальної варіативності. У межах цієї характеристики розглядається також порушення правил граматики, словотворення і вимови.

Когнітивна характеристика має прямий зв'язок із інтелектуальною сферою особи, її пізнавальною діяльністю, що, своєю чергою, викликає активні процеси мислення. У процесі розвитку кожного індивіда ним створюються ідеї, концепти, які відображають його бачення картини Всесвіту. Розум особи відтворює їх як систему культурологічних та соціальних цінностей, що були сформовані конкретними умовами діяльності та соціального досвіду. Наслідком цього є використання індивідуальних мовних виразів та улюблених розмовних формул.

Прагматична характеристика визначається цілями та завданнями комунікації – намірами мовника, його мотивами, інтересами та конкретними комунікативними планами. Тобто мотивування мовника є «комунікативно-діяльною потребою», що являє собою одиницю прагматичного рівня мовної особистості, слугує найсуттєвішим фактором її індивідуальних ознак [4, с. 5]. Ці параметри визначаються не лише рівнем знань логічного мислення індивіда, але і ситуативними факторами спілкування та емоціями особи. Багатогранність цих факторів спотворюють дослідження прагматичної характеристики як найбільш важливого рівня структури мовної особистості. Якщо у вербальній характеристиці можна взяти за основу слова, моделі їх нормативного вживання, які застосовуються в конкретному суспільстві або комунікативній сфері; якщо в когнітивній характеристиці можна виділити узагальнені ідеї, поняття та концепти, що виражені також вербально, то для прагматичної характеристики необхідно було б врахувати «комунікативно-діяльні потреби» особи, яких надзвичайно багато [4, с. 6].

Із трьох характеристик мовної особистості лише прагматична описує індивіда щодо його комунікативних здібностей. Для оцінки комунікативних можливостей вербально-семантичних параметрів не досить. У природній комунікації невербальні засоби передають до 65% смислової інформації [4, с. 6].

Вивчення комунікативної функції мовної особистості в комунікативній діяльності індивіда є важливим питанням. Згідно з дослідженнями соціологів комунікативний складник діяльності особи становить близько 80% її існування, із них: аудіювання – 45%, читання – 16%, мовлення – 30%, письмо – 9% [8].

Як видовий термін «комунікативна особистість» значно глибший за поняття «мовна особистість». Вона передбачає характеристики, що пов'язані з вибором не лише вербального, але й невербального кодів комунікації з використанням штучних та змішаних комунікативних кодів, які забезпечують взаємодію індивіда та технічного пристрою (машини). Комунікативна особистість має певні особливості актуалізації в різних типах комунікацій та на їх різних рівнях [4, с. 7].

Комунікативна особистість сприймається як «один із проявів особистості, що зумовлений сукупністю її індивідуальних властивостей і характеристик, які визначаються ступенем її комунікативних потреб, когнітивним діапазоном, сформованим у процесі пізнавального досвіду,

і власне комунікативної компетенції, умінням вибору комунікативного коду, що забезпечує адекватне сприйняття і цілеспрямовану передачу інформації в конкретній ситуації» [8, с. 169].

Три основні параметри становлять характеристики *комунікативної особистості*:

- 1) мотиваційний;
- 2) когнітивний;
- 3) функціональний.

Перетин деяких характеристик мовної та комунікативної особистостей не означає їх тотожності. Ці характеристики посідають різне місце у структурах мовної та комунікативної особистостей через різну роль їх формування, також їх змістова інтерпретація співпадає лише частково.

Мотиваційна характеристика, що визначається комунікативними потребами, посідає провідне місце у структурі комунікативної особистості. Нагальна необхідність повідомити інформацію або отримати необхідну інформацію є рушійним стимулом для комунікативної діяльності та є обов'язковою характеристикою індивіда як комунікативної особистості [8, с. 169].

Когнітивна характеристика складається із великої кількості параметрів, що формують внутрішній світ особи в емоційному та інтелектуальному напрямках у процесі розвитку її власного пізнавального досвіду. Серед когнітивних характеристик, які описують комунікативну особистість, надзвичайно важливим є знання комунікативних систем (кодів), що забезпечують адекватне сприйняття оціночної та смислової інформації, а також вплив на партнера відповідно до комунікативної установки. Суттєвими характеристиками комунікативної особистості є властивість спостереження за своєю мовною свідомістю (**інтроспекція**) та **рефлексія** – усвідомлення не тільки цієї здатності, але й оцінювання самого факту такої свідомості. Також важливою характеристикою *комунікативної особистості* є здатність адекватної оцінки когнітивного діапазону партнера. Успішність комунікації залежить від сумісності когнітивних характеристик комунікантів [8, с. 170].

Найважливішими характеристиками для когнітивного параметру комунікативної особистості є: здатність адекватного сприйняття інформації; можливість та здатність впливу на партнера; оцінка та самооцінка когнітивного діапазону; знання соціально зумовлених норм вербальної та невербальної комунікації.

Актуалізація здібностей та знань пов'язана з цілою низкою інших когнітивних характеристик, що використовуються на найвідповідальні-

шому етапі комунікації – функціонуванні вибраного коду в конкретній ситуації, коли починають діяти складні механізми мовомисленнєвої діяльності, що зумовлені не лише соціологічними, психологічними та лінгвістичними факторами, але й нейрофізіологічними [8, с. 170].

Когнітивний параметр – це проміжна ланка між мотиваційним та функціональним параметрами. З одного боку, він визначає рівень комунікативної потреби, її зумовленість різними аспектами пізнавального досвіду індивіда, з іншого боку, дає можливість вибору найбільш ефективного способу використання цього досвіду в конкретних умовах комунікації [8, с. 170].

Функціональний параметр включає три характеристики, які, по суті, і визначають таку властивість особи, яку зазвичай називають комунікативною (мовною) компетентністю:

1) практичне володіння індивідуальним запасом вербальних та невербальних засобів для актуалізації інформаційної, експресивної та прагматичної функцій комунікації;

2) вміння варіювати комунікативні засоби в процесі комунікації у зв'язку зі зміною ситуативних умов спілкування;

3) побудова висловів та дискурсів у відповідності до норм вибраного комунікативного коду та правил мовного етикету [8, с. 171].

Вивчення комунікативної особистості може мати різні рівні залежно від цілей дослідження.

Л. Компанцева розглядала мовну особистість як інструмент поліпарадигмального аналізу Інтернет-комунікації, який пов'язаний з антропологічним напрямом розвитку сучасного мовознавства. Дослідниця визначає віртуальну мовну особистість як дискурсивний варіант мовної особистості, що представлений у мовному просторі мережі Інтернет та зафіксований у комунікативних стратегіях і тактиках спілкування, типах мовної поведінки, у значеннях фрагментів гіпертексту, лінгвокогнітивних особливостях тезаурусу. Віртуальна мовна особистість посідає особливе місце в типології мовних особистостей. Л. Компанцева вивчала феномен віртуальної мовної особистості з позицій трьох основних напрямів сучасної лінгвістики – лінгвістичної концептології, теорії дискурсу й лінгвогендерології [6, с. 25].

Віртуальна мовна особистість розглядається як значуща частина концептосфери віртуальної культури; як складник, що набув у практиці Інтернет-комунікації термінологічного статусу. Комунікативні дії в мережі Інтернет віртуальних мовних особистостей ґрунтуються на трансакціях

національних мовних картин світу в глобальну мережеву.

У своєму дослідженні Л. Компанцева розглядала мовну свідомість, мовну здатність і комунікативну компетентність як першочергові умови входження мовної особистості в дискурсивне середовище Інтернету. Вона стверджувала, що з погляду теорії дискурсу, особливого значення для визначення типології віртуальних мовних особистостей набувають такі поняття, як комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мовний вчинок, мовна поведінка [6, с. 27].

Мовна поведінка – найважливіша щодо статусу характеристика особистості у віртуальному спілкуванні, один з найсуттєвіших комунікативних маркерів мовних жанрів віртуальної комунікації і типології мовних особистостей. Тому що дискурсивна практика в мережі Інтернет обмежується письмовим каналом комунікації, поняття мовного вчинку і мовної поведінки стають визначальними для дослідження типології віртуальних мовних особистостей [6, с. 28].

Рівень розвитку та вивчення складників лінгвістики Інтернету є важливою характеристикою, що слугує одним із базисів для моніторингу забезпечення інформаційної безпеки держави. В наш час перед сучасними структурами сфери інформаційної безпеки стоять глобальні виклики:

– утворення та становлення мережевого суспільства, актуалізація проблем мережевих конфліктів та форматів забезпечення інформаційної безпеки в мережі;

– часткова або повна втрата структурами інформаційної безпеки контролю над інформаційно-комунікативним простором;

– кожний учасник соціальної мережі бере участь у створенні контенту;

– переростання локальних криз та проблем у глобальні проблеми;

– завоювання та утримання стратегічно важливих позицій у сучасному медіапросторі [7].

На матеріалі опрацьованих досліджень можна зробити такі висновки:

1) сучасна лінгвістика характеризується співіснуванням багатьох напрямів, що не виключає панування певних теорій, у рамках яких вчені намагаються пояснити природу, функції та сутність мови;

2) мовознавство остаточно перетворюється з описової науки на пояснювальну науку;

3) лінгвістична наука сьогодення має міжнародний характер. Мережа стала потужним чинником інтернаціоналізації науки;

4) для сучасного етапу розвитку лінгвістики характерним є не тільки співіснування різних шкіл і напрямів, а й наявність міждисциплінарних наук (психолінгвістики, соціолінгвістики, етнолінгвістики, медіалінгвістики тощо), які виступають не просто механічним поєднанням двох наук та їх методичного арсеналу, а якісно новими напрямками

зі своїми предметами дослідження та понятійно-термінологічним апаратом. Постійно і стрімко зростає кількість предметних галузей, що претендують на статус окремих лінгвістик: онтолінгвістика, гендерна лінгвістика, мовленнєва комунікація, міжкультурна комунікація, лінгвокультурологія, політична лінгвістика, медіалінгвістика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ейгер Г.В. Проблеми лінгвістики в ХХІ столітті. *Каразінські читання: Людина, Мова, Комунікація. Тези доповідей XII наукової конференції з міжнародною участю*. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 103–104.
2. Іванчук К.В. Від медіа до гіпермедіа. *Збірник статей IV Всеукраїнської наукової конференції студентів і курсантів на тему «Комунікативні стратегії інформаційного суспільства: лінгвістика, право, інформаційна безпека»*. Київ : Наук.-вид центр НА СБ України, 2013. С. 114–116.
3. Интернет-лингвистика: русский язык. Межличностное общение : монография / М.Ю. Сидорова. Москва : «1989.ру». 2006. 198 с.
4. Караулов Ю.Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения. *Язык и личность*. Москва. 1989. С. 3–8.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : Наука, 1987. 261 с.
6. Компанцева Л.Ф. Интернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук : 10.02.02. Київ, 2007. 33 с.
7. Компанцева Л.Ф. Интернет-лінгвістика : підручник. Луганськ : Янтар. 2012. 300 с.
8. Конечкая В.П. Социология коммуникации. URL: <http://padaread.com/?book=39694&pg=56> (дата звернення: 26.02.2021).
9. Лекции – социология коммуникаций. Глава VIII. Коммуникативная личность. Социология коммуникаций. URL: gendocs.ru (дата звернення: 08.04.2021).
10. Языковой вкус Интернет-эпохи в России: Функционирование русского языка в Интернете: концептуально-сущностные доминанты : монография / Г.Н. Трофимова. Москва : РУДН. 2004. 380 с.